

SOBIQ SOVET ITTIFOQI RAHBARI STALINNING QATAG'ONLIK SALTANATI

*Andijon Viloyati Izboskan tumani 38- umumiy o'rta ta'lim maktabi tarix fani
o'qutuvchisi va Xalq ta'limi alochisi
Yusupova Umida Qaxxorovna*

Annotatsiya: Maqolada Stalin davridagi o'zbek ziyolilari vakillariga nisbatan bir qancha bashorat va faktlar keltiriladi. 1920-1930 yillarda O'zbekistonda sovet hukumatining qatag'on siyosati va shuningdek, davom etayotgan qatag'onlarning maqsadlari va oqibatlari va o'zbeklarning vahshiyona qatag'onligi haqida haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Stalin, repressiya, ziyolilar, Shaxsga sig'inish, siyosiy, maqsadlar, millat, ilmiy aqllar, fanning rivojlanish

Kirish

1930 yil fevral oyidan boshlab O'zbekistonda shirkat quloq xo'jaliklarini tugatishga kirishdi. Boshqa respublikalardagi kabi qonunlar va inson huquqlarini qo'pol ravishda buzish bilan amalga oshirildi. Birgina Mirzacho'l tumanida (Toshkent tumani) 75 ta xo'jalik quloq xo'jaligi sifatida tugatildi. Ko'pgina tumanlarda nafaqat quloq xo'jaliklari, balki o'rtacha daromadli va kambag'al dehqon xo'jaliklari ham tugatildi. Shunday qilib, birgina 1930 yilda O'zbekistonda 2648 ta quloq va bay xo'jaliklari tugatildi. 1930-1933 yillarda tugatilgan xo'jaliklar soni 5,5 mingtaga yetdi, ko'plab "kulaklar" sobiq Ittifoq viloyatlariga, asosan, Ukraina va Sibirga majburan ko'chirildi. Sobiq Ittifoqdagi qatag'onning yangi bosqichi va uning boshlanishi KPSS /b/ (1934) XVII s'ezdi va unda ko'rib chiqilgan tashkiliy masalalar bilan bog'liq. Qurultoy yakunida partiya Markaziy Qo'mitasi kotiblariga saylov bo'lib o'tdi. Nomzodlardan S.M. eng ko'p ovoz olgan. Kirov. XVII partiya qurultoyidan biroz vaqt o'tgach S.M. Kirov o'ldirilgan. Bu voqea partiyada va butun mamlakatda keng

ko'lamli qatag'onlarning boshlanishiga turtki bo'ldi. Bu Kirovning dushmanlariga qarshi kurash deb ataldi, lekin aslida Stalinga ishonmaydigan va Kirovga ko'proq ovoz berganlar bilan hisob-kitob qilindi. 1956 yilgi XVII partiya qurultoyiga qatnashgan delegatlardan 1108 nafari repressiyaga uchragan. Partiya Markaziy Komitetining 139 nafar a'zosi va a'zoliciga nomzodlardan 98 nafari, ya'ni 70 foizi qatag'on qilingan. Stalin xulosalar chiqarib, partiyaning kuchli, faol rahbarlarini chetlatishga kirishdi. Qatag'on to'liqini 1937-1938 yillarda eng yuqori cho'qqiga chiqdi. Zinovyev, Buxarin, Rikov, Pyatakov, Tomskiy va boshqalar kabi partiya va davlat rahbarlariga qarshi ayblovlar uydirilgan. Butun mamlakat bo'ylab ular "zinovyevchilar", "kamenevchilar", "buxarinliklar" va boshqalarni qidirdilar. Bunday "yorliqlar" bilan minglab odamlar qatl qilindi yoki lagerlarga yuborildi. O'zbekistonda partiya va davlat apparatining yirik va taniqli arboblarining hibsga olinishi bilan qatag'onlar to'liqini boshlandi. Siyosiy boshqaruv (OGPU) organlari F.Xo'jayev, A.Ikromov, D.Manjari, S.Segizboyev, A.Karimov va boshqalarga nisbatan sovetlarga qarshi "sabotaj" umumiy nomi ostida to'qilgan ayblovlar uydiridilar. Ular respublikaning manfaatlarini, aholi, mehnatkashlar manfaatlarini himoya qila oladigan rahbarlar edi. Ular shaxsga sig'inish, partiyaning gegemonligi xavfini tushundilar. Ammo yer yuzida katta kuchga ega bo'lgan ular ham qatag'onlarning kuchayishini to'xtata olmadilar va natijada o'zlari ham ularning qurboniga aylandilar. 1934-1938 yillarda O'zbekiston bo'ylab 40 mingdan ortiq kishi qatag'on qilindi. Shulardan 730 nafari "xalq dushmani" sifatida otib tashlangan. O'zbekiston aholisining barcha toifalari hibsga olish to'liqini ostida qoldi. "Sotsialistik qurilish" deb atalgan yillarida o'zbek ziyolilarining deyarli butun rangi qatag'on bosimi ostida qoldi. Ularga qarshi fitna uyushtirildi, tuhmat qilindi, ularga qarshi yolg'on guvohlik berildi (aytish kerakki, xalqimizning ayrim vakillarining qoralashlari bilan xiyonat, o'zganing o'rnini egallash istagi, qasos olish katta rol o'ynadi. qatag'onlarda). Qatag'on qilinganlar orasida A. Qodiriy, A. Fitrat, A. Cho'lpon, K. Aliev, Sh. Sulaymon, U. Nosir, O. Hoshim, M. So'fizoda, A. Ekubov, Mien Buzruk Solixov kabi o'zbek xalqining yirik namoyandalari bor edi. va boshqalar. Shu tariqa, ommaviy terror va qatag'on yordamida o'rnatilgan, norozilik va tashabbusni zo'rlik

bilan bartaraf etgan, insonparvarlik va demokratiyani shafqatsizlarcha oyoq osti qilgan totalitar tuzum shakllandi va mustahkamlandi. Ta'lim sohasida totalitarizm siyosati, shaxsga sig'inish va stalincha qatag'onlar o'z salbiy ta'sirini ko'rsatdi. O'tgan asrning 30-yillarida ko'plab halol o'qituvchilar "xalq dushmani" sifatida qatag'on qilindi. Ularning oilalari ham xalq dushmanlarining boshqa oilalari kabi ishdan haydaldi, partiya va komsomol tashkilotlaridan haydaldi, yashash joylaridan haydaldi. Stalinizm totalitar tuzumi nafaqat respublika mustaqilligi va suverenitetini barbod qildi, balki fuqarolarning huquqlari, azaliy milliy qadriyatlari, urf-odatlari, diniy qadriyatlarini oyoq osti qildi. Totalitar tuzum o'rnatilishi bilan din arboblari va dindorlar ta'qib qilina boshladi, "sotsializmga dinga o'rin yo'q" shiori ostida tartib o'rnatildi. Diniy arboblarning asosiy qismi lagerlarga jo'natildi, masjidlar yopildi, ularning ko'plari omborlar va otxonalarga aylantirildi. O'sha paytda sodir bo'lgan ko'plab voqealarga hayron bo'lish mumkin. Agar tintuv chog'ida qaysidir uy yoki muassasada arab yozuvida yozilgan kitob topilsa, bu kitobning egasi katta xavf ostida edi. Masalan; Xorazm viloyati Gurlan tumani Begovul qishlog'ida yashovchi 80 yoshli Bibigul Ismoilova diniy adabiyot o'qiganlikda ayblanib, hibsga olindi. u og'ir qamoq sharoitlariga dosh berolmay vafot etdi. Ma'lum bo'lishicha, ular izlab uning oldiga kelganlarida, u "Axloqlar – muhsining" kitobini o'qiyotgan ekan. O'sha paytda bunday bema'ni jazolar tez-tez uchrab turadi, odamlar nafaqat o'qishdan, balki arab alifbosida yozilgan kitoblarni saqlashdan ham qo'rqib keta boshlagan. byurokratik totalitar stalinizm O'zbekiston. Ana shunday usullar bilan O'zbekistonda totalitar tuzum o'rnatildi, bu davrda bolsheviklar va ularning tarafdorlarining barcha sa'y-harakatlariga qaramay, o'z g'oyalariga sodiq, ko'plab halol insonlar saqlanib qoldi, ular tufayli ko'plab milliy qadriyatlar va meroslar saqlanib qoldi. respublikamiz saqlanib qoldi. Urush davri tuzum tomonidan butun xalqlarga nisbatan amalga oshirilgan qatag'onlar soyasida qoldi. Bu harakatlar fashistik bosqinchilik davridagi shaxslar va guruhlarning xiyonati uchun jazo sifatida, mamlakat xavfsizligini himoya qilish maqsadida amalga oshirildi. 1943-1944 yillarda. butun xalqlar davlatchilik huquqidan mahrum qilindi, tarixiy vatanidan surgun qilindi. O'zbekistonga 150 mingdan ortiq qrim-tatar, 175 ming

chechen, 157 ming ingush, 4,5 ming bolqar, arman va yunonlar, mesxeti turklari ko'chirildi. Respublika aholisi insonparvarlik va mehr-oqibat ko'rsatib, majburan deportatsiya qilingan shaxslarni qo'llab-quvvatladi. Fashizmga qarshi urushdan keyin boshqa respublikalarda bo'lgani kabi O'zbekistonda ham yangi terror to'liqini boshlandi. Ammo, agar 30-yillardagi qatag'onlar partiya, davlat, xo'jalik va harbiy xizmatchilarga qarshi qaratilgan bo'lsa, 40-50-yillardagi qatag'onlar madaniyat va fan arboblariга qarshi qaratilgan edi. Sobiq Ittifoqning hukmron partiyasi Markaziy Qo'mitasi 1946 yil avgustda "Zvezda va Leningrad jurnallari to'g'risida", 1948 yilda esa "Buyuk do'stlik operasi to'g'risida" qaror qabul qildi. Bu rezolyutsiyalarda "fashistik zulm, fashistik mafkuraning bosib olingan hududlarga ta'siri. Buning natijasida esa matbuotda, san'at va adabiyotda siyosatdan chekinish, mafkurasizlik, hayot haqiqatini buzib ko'rsatish, realistik an'analardan og'ish, umidsizlik, ertangi kunga ishonchsizlik paydo bo'ldi, ayrim iste'dodli ijodkorlar paydo bo'ldi. asossiz ayblangan. O'zbekistonda keng ko'lamli yashirin kuzatuvlar va ommaviy hibsga olishlar uyushtirildi. Avgust-sentyabr oylarida bir necha ming kishi Respublika Ichki Ishlar Xalq Komissarligining (NKVD) ichki qamoqxonalariга qamaldi. 1934-1938 yillarda O'zbekiston bo'ylab 40 mingdan ortiq kishi qatag'on qilindi. Shulardan 730 nafari "xalq dushmani" sifatida otib tashlangan. Stalinizm totalitar tuzumi O'zbekiston mustaqilligi va suverenitetini barbod qilibgina qolmay, balki fuqarolarning huquqlari, azaliy milliy qadriyatlarini, urf-odatlarini, an'analari, diniy qadriyatlarini oyoq osti qildi. Totalitar tuzum o'rnatilishi bilan din arboblari va dindorlar ta'qib qilina boshladi, "sotsializmда dinga o'rin yo'q" shiori ostida tartib o'rnatildi. Diniy arboblarning asosiy qismi lagerlarga jo'natildi, masjidlar yopildi, ularning ko'plari omborlar va otxonalarga aylantirildi. O'sha paytda sodir bo'lgan ko'plab voqealarga hayron bo'lish mumkin. Agar tintuv chog'ida qaysidir uy yoki muassasada arab yozuvida yozilgan kitob topilsa, bu kitobning egasi katta xavf ostida edi. Masalan; Xorazm viloyati Gurlan tumani Begovul qishlog'ida yashovchi 80 yoshli Bibigul Ismoilova diniy adabiyot o'qiganlikda ayblanib, hibsga olindi. u og'ir qamoq sharoitlariga dosh berolmay vafot etdi. Ma'lum bo'lishicha, ular izlab uning oldiga kelganlarida, u "Axloqlul – muhsining" kitobini o'qiyotgan ekan. O'sha paytda

bunday bema'ni jazolar tez-tez uchrab turadi, odamlar nafaqat o'qishdan, balki arab alifbosida yozilgan kitoblarni saqlashdan ham qo'rqib keta boshlagan. Ana shunday usullar bilan O'zbekistonda totalitar tuzum o'rnatildi, bu davrda bolsheviklar va ularning tarafdorlarining barcha sa'y-harakatlariga qaramay, o'z g'oyalariга sodiq, ko'plab halol insonlar qoldi, ular tufayli ko'plab milliy qadriyatlar va meroslar saqlanib qoldi. O'zbekiston Respublikasi saqlanib qolgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi.
2. Karimov I.A. O'zbekiston: uning yangilanish va taraqqiyot yo'li, T.: O'zbekiston, 1992.
3. Karimov I.A. Mustaqilligimizning huquqiy asoslari. - T.: O'zbekiston, 1993 yil.
4. Xonazarov Q. Mustaqil O'zbekistonda millatlararo munosabatlarning rivojlanishi T 2004 yil
5. I.A. Karimov Tarixiy xotirasiz kelajak yòq "" T-Sharq 1998 yil
6. Q. Usmonov „Qatağonlok va mustabidlik yillari "" T-Òqituvchi 1996 yil